

Elwira Marszałkowska-Krześ<sup>1</sup>

Izabella Gil<sup>2</sup>

## **Następstwo procesowe – zagadnienia wybrane i polemiczne**

Problematyka prawidłowego udziału stron w postępowaniu rozpoznawczym (w procesie i postępowaniu nieprocesowym), zabezpieczającym, egzekucyjnym i innych rodzajach postępowania cywilnego wiąże się niejednokrotnie z oceną dopuszczalności następstwa procesowego. Bez udziału stron lub ich następców procesowych nie będzie bowiem możliwe wszczęcie i prowadzenie postępowania.

Proces może się toczyć tylko pomiędzy dwiema stronami, a więc powód w momencie wytoczenia powództwa powinien mieć świadomość, przeciwko komu kieruje pozew, ponieważ nie może pozwać podmiotu, który faktycznie nie istnieje lub przestał istnieć. W związku z tym wyróżnia się brak o charakterze pierwotnym i brak o charakterze następczym strony. W zależności od tego, kiedy zostanie stwierdzony brak strony postępowania, przy wszczęciu czy w jego trakcie, odmienne będą skutki procesowe takiego braku. Brak o charakterze pierwotnym strony procesowej będzie miał miejsce w sytuacji, w której od samego początku brak jest strony. W przypadku kiedy zachodzi pierwotny brak po stronie pozwanej, to pozew lub wniosek podlega odrzuceniu, chyba że istnieje możliwość konwalidacji braków w tym zakresie, wówczas postępowanie zostaje zawieszona, natomiast jeśli postępowanie nie może być prowadzone, gdyż nie ma następców procesowych, to postępowanie zostanie umorzona.

Brak strony skutkuje zatem tym, że nie może w ogóle dojść do wszczęcia procesu, tj. do nawiązania stosunku prawnoprocesowego pomiędzy podmiotami. Ma on charakter nieusuwalny i nie ma możliwości podjęcia

---

<sup>1</sup> Prof. dr hab., Uniwersytet Wrocławski.

<sup>2</sup> Dr hab., Uniwersytet Wrocławski.

jakichkolwiek działań w kierunku jego sanacji. Sytuacja, w której zachodzi pierwotny brak strony procesowej, nie jest tożsama z sytuacją, w której strona procesowa została błędnie oznaczona. W ramach następczego braku strony procesowej z kolei możliwe jest albo :

- 1) konfuzja procesowa, wiążąca się z połączeniem się obu stron procesowych, występujących po przeciwnych stronach (jak np. połączenie handlowej spółki osobowej ze spółką kapitałową, przy założeniu, że występują w procesie po przeciwnych stronach) - wówczas należy umorzyć postępowanie;
- 2) następstwo procesowe, polegające na wstąpieniu jednego podmiotu w sytuację prawną drugiego podmiotu, jednocześnie z jego ustąpieniem;
- 3) brak następcy prawnego strony, która utraciła swój byt, lub ewentualnie brak strony związany z odmową wstąpienia tego następcy w miejsce strony. Przykładowo: w razie śmierci małżonka, który wytoczył powództwo o unieważnienie małżeństwa, postępowanie zawiesza się, zaś zstępni tego małżonka mogą w ciągu sześciu miesięcy złożyć wniosek o podjęcie postępowania. Jednak, gdy w tym terminie zstępni nie zgłoszą swojego udziału w postępowaniu, to postępowanie umarza się (art. 450 § 1 i 2 k.p.c.<sup>3</sup>; art. 19 § 2 k.r.o.<sup>4</sup>).

Zmiany dotyczące stron czy uczestników postępowania określane są jako następstwo procesowe lub przekształcenia podmiotowe<sup>5</sup>. Należy zgodzić się ze stanowiskiem, że przekształcenia podmiotowe mają szerszy zakres niż następstwo procesowe, a więc stanowią kategorię ogólną<sup>6</sup>. Z. Siedlecki uważa za następstwo procesowe wyłącznie sytuację, w której następuje wstąpienie nowego podmiotu w miejsce dotychczasowego, natomiast pozostałe przypadki przekształceń podmiotowych dotyczą wstąpienia do postępowania innego podmiotu obok dotychczasowego podmiotu<sup>7</sup>. Do wstąpienia obok dotychczasowego podmiotu trzeciego

---

<sup>3</sup> Ustawa z 16 listopada 1965 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 ze zm.), dalej: k.p.c.

<sup>4</sup> Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r., poz. 583).

<sup>5</sup> Z. Resich, *Podmioty procesu w nowym kodeksie postępowania cywilnego*, NP 1966, nr 2, s. 146.

<sup>6</sup> W. Siedlecki w: J. Jodłowski, W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1958, s. 304 i n.

<sup>7</sup> W. Siedlecki, *Zarys postępowania cywilnego*, Warszawa 1968, s. 132 i n.

może dojść w przypadku substytucji tj. przyłączenia się do toczącego się postępowania prokuratora lub Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, Rzecznika Praw Pacjenta, czyli podmiotów na prawach strony. Do udziału innych podmiotów w postępowaniu może także dojść w sytuacji, kiedy sąd wezwał do wzięcia udziału w toczącym się postępowaniu w charakterze pozwanych (art.194 § 1, 195 § 1 k.p.c.) lub powodów (art.195 § 2 k.p.c. i 196 k.p.c.). Przekształcenia podmiotowe w postępowaniach cywilnych mogą być wynikiem: wstąpienia w miejsce dotychczasowej strony (uczestnika) innego podmiotu, pojawienia się w procesie obok dotychczasowego powoda innego podmiotu także jako powoda (w wyniku zawiadomienia przez sąd o toczącym się postępowaniu) lub pozwanego (w wyniku wezwania do wzięcia udziału przez sąd), wstąpienia do postępowania podmiotu stosunku materialnoprawnego w przypadku wszczęcia postępowania na jego rzecz przez podmiot na prawach strony<sup>8</sup>.

Jednakże stanowisko co do takiego ujmowania następstwa procesowego nie jest przez wszystkich akceptowane w doktrynie, gdyż zdaniem S. Włodyki, wszelkie przypadki podmiotowego przekształcenia powództwa są następstwem procesowym (sukcesją procesową) w znaczeniu *sensu largo*, a pod pojęciem następstwa procesowego *sensu stricte* rozumie on wyłącznie zmianę stron, co oznacza, że pozostałe przypadki przekształceń podmiotowych należy traktować jako następstwo procesowe w znaczeniu szerokim<sup>9</sup>. Podobnie zagadnienia dotyczące przekształceń podmiotowych ujmuje J. Sobkowski, odróżniający zmianę stron w znaczeniu szerokim i ścisłym, obejmując szerokim znaczeniem pojęciowym te wszystkie przypadki, w których do postępowania przystępuje podmiot, w momencie wszczęcia postępowania niewystępujący jako strona, zaś pojęcie wąskie dotyczy wstąpienia w miejsce dotychczasowej strony<sup>10</sup>.

Kodeks postępowania cywilnego nie zawiera definicji następstwa procesowego, a wszelkie definicje mają wyłącznie charakter doktrynalny. Kodeks określa jedynie skutki braku stron w postępowaniu. Natomiast następstwo prawne stanowi pojęcie, do którego odwołuje się

---

<sup>8</sup> W. Broniewicz, *Następstwo procesowe w polskim procesie cywilnym*, Warszawa 1971, s. 11.

<sup>9</sup> S. Włodyka, *Podmiotowe przekształcenie powództwa*, Warszawa 1968, s. 59 i n.

<sup>10</sup> J. Sobkowski, *Nowe instytucje zmiany stron w procesie cywilnym, księga pamiątkowa ku czci K. Stefki*, Warszawa–Wrocław 1965, s. 315.

ustawodawca np. w przepisie art.180 pkt 1 i 2 k.p.c., czy 182 § 1 k.p.c. Do następstwa procesowego może dojść *inter vivos* (art.192 pkt 3 k.p.c.) oraz *mortis causa* (art.180 pkt 1 i 2 k.p.c.)<sup>11</sup>. Następstwo *mortis causa* ma miejsce w przypadku śmierci strony będącej osobą fizyczną<sup>12</sup>, a w przypadku osób prawnych w razie fuzji (przejęcia) przez inną osobę prawną przedsiębiorstwa jako całości<sup>13</sup>.

Do następstwa procesowego może dojść albo w wyniku następstwa prawnego (np. następstwo spadkobierców zmarłej strony), albo na mocy przepisów prawa procesowego (np. wstąpienie interwenienta ubocznego)<sup>14</sup> czy prawa materialnego. Następstwo prawne w literaturze przedmiotu ujmowane jest jako pochodne nabycie prawa lub obowiązku<sup>15</sup>. Następstwo prawne wiąże się z sukcesją praw, która polega na translatywnym nabyciu praw podmiotowych. W wyniku następstwa procesowego również dochodzi do swoistego nabycia translatywnego praw, gdyż zasadniczo następca procesowy wstępuje w sytuację procesową poprzednika z tego etapu postępowania, do którego wstąpił, a więc powoduje to kontynuowanie postępowania z takim samym zakresem uprawnień jak poprzednik procesowy. Oznacza to, że dotychczasowe czynności dokonane w postępowaniu przez poprzednika procesowego, jak też jego zaniechania, wywołują skutki procesowe w stosunku do następcy procesowego. Konsekwencją takiej regulacji jest niemożność powtórzenia czynności, jakie już zostały dokonane. A zatem wszelkie także negatywne skutki związane z działaniami lub zaniechaniami poprzednika procesowego przechodzą na następcę procesowego. Negatywne skutki dla następców procesowych w zakresie koncentracji materiału procesowego może niekiedy złagodzić obecna regulacja przepisów w zakresie postępowania rozpoznawczego. W wyniku nowelizacji Kodeksu dokonanej ustawą z 16.9.2011 r.<sup>16</sup> wprowadzie sąd z urzędu pomija spóźnione twierdzenia lub dowody (por. art. 207 § 6 oraz art. 217 § 2 i 3 k.p.c.), ale uwzględnienie spóźnionych twierdzeń i dowodów może nastąpić jeśli:

---

<sup>11</sup> S. Włodyka, *Podmiotowe...*, s. 145, 161.

<sup>12</sup> J.S. Piąkowski w: J.S. Piąkowski (red.), *System prawa cywilnego. Prawo spadkowe*, Wrocław 1986, s. 89.

<sup>13</sup> E. Łętowska, *Podstawy prawa cywilnego*, Warszawa 1998, s. 167.

<sup>14</sup> M. Jędrzejewska, *Nowe przypadki sukcesji procesowej*, NP 1970, nr 6, s. 859.

<sup>15</sup> A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1967, s. 107; S. Szer, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1967, s. 128.

<sup>16</sup> Ustawa z 16.9.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 233, poz. 1381).

- 1) było niezawinione (oceny można dokonać analogicznie, jak przy instytucji przywrócenia terminu) przez stronę, pełnomocnika, czy kuratora (choć wydaje się, że można zastosować rygorystyczne kryteria oceny zawinienia w stosunku do profesjonalnych pełnomocników),
- 2) nie spowoduje zwłoki (a więc nie będzie powodowało konieczności odroczenia rozprawy z tego powodu, bo np. i tak oczekuje się na sporządzenie opinii przez biegłego), co ocenia się poprzez hipotetyczne porównanie okresu trwania postępowania bez spóźnionego dowodu z czasem jego trwania w razie jego przeprowadzenia,
- 3) ewentualnie wystąpią inne wyjątkowe okoliczności.

Jednakże niektóre z zaniechań poprzednika procesowego np. nieskorzystanie ze środka zaskarżenia wywołuje nieodwracalne skutki procesowe. W związku z tym następstwo procesowe związane ze wstąpieniem podmiotu trzeciego w sytuację procesową jednej ze stron powoduje także związanie podmiotu wstępującego do postępowania dotychczas podjętymi czynnościami procesowymi przez jego poprzednika w takim stopniu i zakresie, w jakim jest związana nim strona procesowa, w której sytuację procesową wstępuje podmiot trzeci<sup>17</sup>.

Oceniając skutki następstwa procesowego jako translatywne nabycie praw, należy ocenić, czy w wyniku przekształceń podmiotowych może dojść do sukcesji syngularnej lub uniwersalnej. W literaturze podział na następstwo ogólne i szczególne wyodrębniany jest według kryterium źródła, z jakiego następstwo to może wynikać, a więc czy tego rodzaju następstwo następuje z mocy prawa czy z woli zainteresowanych podmiotów<sup>18</sup>. Po zawiśnięciu sporu wszelkie przekształcenia podmiotowe dopuszczalne są tylko w przypadkach przewidzianych w ustawie. Następstwem zmian podmiotowych mogą być zmiany zachodzące w stosunkach prawnych będących przedmiotem postępowania, czy to wskutek sukcesji generalnej, czy szczególnej (art. 174 § 1 pkt 1, 181 § 1 pkt. 1 i 2, 192 pkt. 3 k.p.c.), bądź mogą też nosić charakter procesowy (art. 194–198 k.p.c.). Jedynie przy zachowaniu wymaganych ustawowo warunków można zmienić podmioty występujące w charakterze stron procesowych, jeżeli nie one powinny zajmować pozycje strony

---

<sup>17</sup> S. Włodyka, *Podmiotowe...*, s. 56, 57.

<sup>18</sup> W. Broniewicz, *Następstwo procesowe...*, s. 27.; H. Fasching, *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*, t. III, Wien 1966, s. 102.

w obecnym procesie<sup>19</sup>. Problematyka następstwa procesowego dotyczy bowiem przejścia między stronami toczącego się postępowania uprawnień lub obowiązków, a także przypadków następstwa wynikającego z ustania bytu dotychczasowego podmiotu. Przeprowadzenie postępowania z naruszeniem przepisów związanych z trybem przekształceń procesowych nie będzie mogło być uznane za prawidłowe, a wadliwości te mogą skutkować nawet nieważnością postępowania wobec wydania orzeczenia przeciwko osobie niemającej formalnie statusu strony pozwanej.

W rozumieniu prawa cywilnego przez sukcesję ogólną należy rozumieć wejście w ogół praw i obowiązków poprzednika prawnego, takie rozumienie sukcesji pod tytułem ogólnym można odnieść także do następstwa procesowego. Tak ujmowana sukcesja procesowa ogólna może nastąpić w razie: wstąpienia do procesu spadkobiercy strony lub jej przedstawiciela ustawowego lub ustalenia następcy prawnego osoby prawnej. W takich przypadkach do momentu zgłoszenia się lub wskazania następców prawnych zmarłego postępowanie podlega zawieszeniu (na podstawie przepisu art. 174 § 1 pkt 1 i § 2 k.p.c.). Podjęcie takiego postępowania następuje z urzędu (art.180 § 1 k.p.c.) w przypadku ustania przyczyny zawieszenia, tj.: gdy nastąpiła śmierć strony – w momencie zgłoszenia się lub wskazania następców prawnych zmarłego; a w razie utraty zdolności sądowej – z chwilą ustalenia ogólnego następcy prawnego. Odmienne niż w przypadku następstwa procesowego *inter vivos* wstąpienie do postępowania następców prawnych następuje niezależnie od stanowiska strony przeciwnej, czy uznania sądu rozpoznającego sprawę. Sąd z urzędu w przypadku ustania przyczyn skutkujących zawieszeniem postępowania, wydaje postanowienie o podjęciu zawieszzonego postępowania z udziałem następców prawnych. Tym samym uznać należy, że sukcesja uniwersalna dotyczy tylko takich praw i obowiązków, które mogą przejść na następców prawnych, nie dotyczy to zatem praw o charakterze niezbywalnym, gdyż tylko takie prawa mogą przejść na następcę procesowego, które umożliwią dalsze prowadzenie postępowania. Kwestia oceny zakresu uprawnień procesowych będzie oceniana indywidualnie w każdej sprawie, co jest o tyle utrudnione, że niektóre z czynności procesowych poprzednika prawnego mają także charakter czynności wywołujących skutki w sferze prawa materialnego.

---

<sup>19</sup> Postanowienie SA w Katowicach z 3 kwietnia 2003 r. (I ACa 937/02), LEX nr 175230.

W związku z powyższym wydaje się niezbędne, aby *de lege ferenda* jednoznacznie uregulować problematykę udziału podmiotów w postępowaniu, a zwłaszcza wstąpienie do już toczących się postępowań zarządców masą majątkową zarówno w przypadku zarządu ustanawianego *inter vivos*, jak i *mortis causa*.

Z kolei następstwo prawne pod tytułem szczególnym wiąże się z przejściem poszczególnych praw lub obowiązków na podstawie danych czynności prawnych. Takie ujęcie następstwa prawnego i odniesienie do następstwa procesowego oznaczają, że z sukcesją szczególną będzie miała miejsce w razie czynności dokonywanych *inter vivos*. Przeniesienie poprzez dokonanie czynności prawnej poszczególnych praw czy obowiązków np. poprzez zawarcie umowy cesji wierzytelności lub praw, czy też umowy sprzedaży wierzytelności lub praw, nie wpływa na przebieg procesu cywilnego. Powadzenie postępowania nie ogranicza stron stosunku cywilnoprawnego możliwością rozporządzania prawem lub rzeczą, stanowiących przedmiot postępowania, a więc dopuszczalne jest dokonanie sprzedaży rzeczy lub prawa w trakcie postępowania. W takim przypadku za zezwoleniem strony przeciwnej nabywca może wejść na miejsce zbywcy rzeczy lub prawa (art. 192 pkt 3 k.p.c.). Należy opowiedzieć się za stanowiskiem, że zgoda na wstąpienie w miejsce zbywcy może zostać wyrażona albo w sposób wyraźny poprzez złożenie oświadczenia do protokołu na rozprawie, albo w formie pisemnej, albo także poprzez czynności konkludentne<sup>20</sup>. Niewyrażenie zgody przez stronę przeciwną na wstąpienie w miejsce zbywcy rzeczy lub prawa, którego spór dotyczy spowoduje, że rozstrzygnięcie przez sąd zostanie wydane w stosunku do zbywcy. Nabywca rzeczy lub prawa będzie mógł realizować swoje prawa stwierdzone takim orzeczeniem po uzyskaniu klauzuli wykonalności na swoją rzecz (art. 788 k.p.c.).

Istnieją także szczególne sytuacje związane ze zmianami o charakterze podmiotowym, jakie następują w trakcie postępowania cywilnego, a zostały wprowadzone celem ochrony praw wierzycieli egzekwujących lub upadłościowych. Tego rodzaju następstwo procesowe następuje z mocy prawa. Obowiązujące przepisy prawa przewidują liczne sytuacje,

---

<sup>20</sup> S. Włodyka, *Podmiotowe...*, s. 170 i n.; K. Lipiński, *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, Warszawa 1961, s. 148; K. Piasecki, *Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 2006; J. Sobkowski, *Następstwo prawne pod tytułem szczególnym w polskim procesie cywilnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1966, nr 4, s. 41.

w jakich następuje ustanowienie innego podmiotu w miejsce dotychczasowego, kiedy to dochodzi do następstwa procesowego z mocy prawa tj. powołanie :

- 1) zarządcy rzeczy stanowiącej przedmiot współwłasności lub użytkowania (art.203, 269 k.c., 611-616 k.p.c.);
- 2) zarządcy nieruchomości w związku z prowadzeniem egzekucji z nieruchomości (art.906, 931 k.p.c.), ułamkowej części nieruchomości (art.1007 k.p.c.) oraz egzekucji ze statków morskich (art.1014 k.p.c.);
- 3) zarządcy prawa zajętego w toku egzekucji z innych wierzytelności i innych praw majątkowych (art.908 k.p.c.);
- 4) zarządcy nad przedsiębiorstwem lub gospodarstwem rolnym dłużnika ustanowionym w postępowaniu zabezpieczającym (art.747 pkt.6 k.p.c.);
- 5) zarządcy tymczasowego spadku (art.636 k.p.c.);
- 6) zarządcy przymusowego, ustanawianego w postępowaniu zabezpieczającym w przedmiocie ogłoszenia upadłości (art.40 p.u.n.);
- 7) zarządcy majątku dłużnika w przypadku ogłoszenia upadłości dłużnika z możliwością zawarcia układu (art.156 ust.3 p.u.n.).

Następstwo procesowe z mocy prawa następuje z momentem zdarzenia wskazanego w normie prawnej jako podstawy do utraty statusu strony przez dotychczasowy podmiot postępowania. W przypadku następstwa procesowego z mocy prawa sąd bada tylko, czy podmioty zgłaszające się do toczącego się postępowania lub wskazane jako następcy procesowi posiadają uprawnienie do wstąpienia w miejsce dotychczasowej strony. Sąd przy następstwie procesowym powstającym z mocy prawa rozpoznaje kwestię następstwa jedynie w związku z rozpoznawaniem wniosku o podjęcie zawieszono postępowania. Postanowienie o podjęciu zawieszono postępowania sąd wydaje, gdy uzna podmiot, zgłaszający swoje przystąpienie do toczącego się postępowania, za następcę procesowego. W przeciwnym razie sąd oddala wniosek o podjęcie zawieszono postępowania. Ustanowienie następcy procesowego z mocy prawa nie zawsze wiąże się z utratą zdolności do czynności prawnych, czy zdolności procesowej, czy też zdolności do czynności procesowych przez stronę stosunku materialnoprawnego – czyli dotychczasową stronę procesową. Utrata przymiotu zdolności procesowej i zdolności do czynności procesowych nie nastąpi w przypadku ustanowienia zarządcy rzeczy stanowiącej przedmiot współwłasności lub użytkowania, zarządcy



nieruchomością w związku z prowadzeniem egzekucji z nieruchomości, ułamkowej części nieruchomości oraz egzekucji ze statków morskich, zarządcy prawa zajętego w toku egzekucji z innych wierzytelności i innych praw majątkowych, zarządcy nad przedsiębiorstwem lub gospodarstwem rolnym dłużnika ustanowionym w postępowaniu zabezpieczającym, zarządcy przymusowego ustanawianego w postępowaniu zabezpieczającym w przedmiocie ogłoszenia upadłości, czy zarządcy majątku dłużnika w przypadku ogłoszenia upadłości dłużnika z możliwością zawarcia układu - stanowiącymi przykład następstwa procesowego *inter vivos*, tj. odmiennie niż w przypadku następstwa procesowego *mortis causa* tj. kuratora spadku i wykonawcy testamentu, choć też sprawującymi zarząd masą majątkową.

Ustanowienie zarządców masą majątkową wpływa także na ich uprawnienia procesowe, gdyż z momentem ich powołania w sprawach wynikających z zarządu, zarządca może pozywać i być pozywany. W doktrynie ich sytuację procesową określa się jako podstawienie procesowe bezwzględne<sup>21</sup>. W procesach wszczętych przed ustanowieniem zarządu, zarządca może wstąpić do procesu w miejsce dotychczasowego pomiotu masy majątkowej<sup>22</sup>. Zasadniczo następca procesowy powołany do sprawowania zarządu masą majątkową działa we własnym imieniu na cudzy rachunek, a zatem działa jako zastępca pośredni, gdyż nie jest on ani pełnomocnikiem, ani przedstawicielem dłużnika czy wierzyciela<sup>23</sup>. Zastępca może działać w imieniu zastępowanego lub występować w imieniu własnym, wówczas takie zastępstwo określa się mianem zastępstwa pośredniego. Z kolei zastępstwo bezpośrednie określane jest jako przedstawicielstwo (*representantion*), bądź jako zastępstwo (*Vertretung, Stellvertretung*). Wiąże się to z kwestią legitymacji procesowej, która w zasadzie w odniesieniu do wszystkich rodzajów zarządu nad majątkiem innego podmiotu polega na tym, że z momentem ustanowienia zarządu masy majątkowej w sprawach dotyczących zarządzanego majątku zarządca posiada uprawnienie do występowania w procesach w charakterze strony powodowej lub pozwanej z wyłączeniem takich uprawnień przez podmiot, nad którego majątkiem sprawowany

---

<sup>21</sup> A. Szymański, *Stanowisko prawne zarządcy przymusowego*, „Przegląd Prawa Cywilnego” 1939, s. 340; W. Broniewicz, *Podstawienie procesowe*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1963, nr 31, s. 151.

<sup>22</sup> M. Allerhand, *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II, Lwów 1934, s. 481.

<sup>23</sup> Z. Świeboda, *Komentarz do prawa upadłościowego i prawa o postępowaniu układowym*, Warszawa 1996, s. 231.

jest zarząd. Podmioty sprawujące zarząd masą majątkową z momentem ich ustanowienia z mocy prawa uzyskują legitymację procesową nadzwyczajną bezwzględną tzw. subrogację. Zagadnienie legitymacji procesowej dotyczy aspektu procesowego statusu prawnego zarządcy masą majątkową, natomiast aspekt materialnoprawny wiąże się z uznaniem ich jako zastępców pośrednich, gdyż jak wspomniano, czynności dokonują wprawdzie we własnym imieniu, ale na rachunek podmiotu zarządzanego.

W stosunku do toczących się postępowań zainicjowanych przed powołaniem zarządcy masą majątkową, występuje szczególnego rodzaju następstwo procesowe. W odniesieniu do zarządcy masą majątkową (ustanawianego zarówno w przypadkach *mortis causa*, jak i *inter vivos*) nie może mieć zastosowania następstwo procesowe uregulowane w przepisie art. 192 pkt 3 k.p.c., gdyż zarządca nie nabywa rzeczy lub prawa wchodzących w skład zarządzanego majątku, prawo własności pozostaje nadal przy podmiocie, którego ma zastąpić w procesie. W przypadku takiego następstwa procesowego dochodzi do szczególnego rodzaju sytuacji procesowej, gdyż zarządca wprawdzie staje się stroną stosunków procesowych, chociaż nie nabywa praw ze stosunków materialnych do przedmiotu sporu. Zarządca majątkiem uzyskuje wyłącznie uprawnienia natury procesowej, w celu zapewnienia mu prawidłowego wykonywania zarządu majątkiem, dla ochrony potencjalnych spadkobierców czy wierzycieli. Specyfika związana z ustanowieniem następstwa procesowego z mocy prawa celem zarządu masą majątkową wiąże się z tym, że jego wstąpienie do toczących się postępowań nie może zależeć od woli podmiotu, nad którego majątkiem ustanowiony został zarząd. Z momentem ustanowienia zarządcy majątkiem, wszelkie postępowania powinny być prowadzone i kontynuowane wyłącznie z jego udziałem. Czynności procesowe dokonywane przez podmiot nieuprawniony nie wywołają skutków prawnych, a postępowanie toczące się bez udziału strony – dotknięte będzie sankcją nieważności.

Pozostaje jeszcze przeanalizowanie, na jakiej podstawie dochodzi w świetle przepisów kodeksu postępowania cywilnego do następstwa procesowego zarządcy masą majątkową. Skoro, jak zostało wskazane, nie jest dopuszczalne zastosowanie przepisu art. 192 pkt 3 k.p.c., to należy rozważyć możliwość zastosowania przepisu art. 174 pkt 1 k.p.c. w części wskazującej jako podstawę do zawieszenia postępowania z powodu śmierci strony i art. 180 pkt 1 k.p.c., regulujący podjęcie

zawieszono go postępowania z udziałem następców prawnych zmarłej strony. W doktrynie ewentualnie wskazywany jest także przepis art. 180 pkt 3 k.p.c. – w drodze analogii, przy czym owa analogia byłaby o tyle uzasadniona, że podobnie jak przedstawiciel ustawowy zarządca masy majątkowej czy kurator spadku są uważani za zastępców prawnych z tym zastrzeżeniem, że zarządca jest zastępcą pośrednim. Możliwość zastosowania przepisu art. 174 pkt 1 i 180 pkt 1 k.p.c. ze względu na to, iż zarządca jest przedstawicielem, nie uwzględnia istotnej okoliczności, a mianowicie, że w przypadku przedstawicielstwa chodzi wyłącznie o czynności prawne, zaś zarządca przejmując zarząd nad majątkiem wykonuje również czynności faktyczne. Z powyższych względów teoria przedstawicielstwa może być kwestionowana, jako pomijająca obowiązki zarządcy związane z czynnościami zwykłego zarządu majątkiem dłużnika, a więc nieuwzględniająca wszystkich funkcji zarządcy.

Zarządca przymusowy powoływany jest przez sąd w postanowieniu o jego powołaniu, stanowiąc dokument legitymujący zarządcę zarówno w stosunku do dłużnika, wierzycieli, jak i wobec osób trzecich. Należy podzielić pogląd wyrażany w literaturze<sup>24</sup>, że zarządca pozostaje tylko zarządcą obcego mienia, pomimo, że we wszystkich sprawach dotyczących zarządu, użytkowania i spieniężenia majątku działa jako strona z mocy prawa, to jednak dłużnik i tak pozostaje właścicielem składników zarządzanego przez niego majątku.

Reasumując, wstąpienie do postępowania w miejsce dotychczasowej strony procesowej podmiotów niebędących następcami prawnymi jest możliwe na mocy przepisów prawa (zarówno materialnego, jak i procesowego). Następstwo procesowe tego rodzaju jest następstwem szczególnym, które nie mieści się jednakże ani w kategorii sukcesji uniwersalnej, ani sukcesji syngularnej. Istnieją bowiem szczególne sytuacje związane ze zmianami o charakterze podmiotowym, jakie następują w trakcie postępowania cywilnego, które zostały wprowadzone dla zapewnienia ochrony praw wierzycieli egzekwujących lub upadłościowych, jak też potencjalnych spadkobierców. Z powyższych względów, ze względu na cel i funkcję regulacji prawnych związanych z ustanowieniem zarządu masą majątkową tego rodzaju, następstwo procesowe należy uznać za

---

<sup>24</sup> W. Gawlas, W. Jonsik, *Prawo upadłościowe wraz z przepisami wprowadzającymi i Prawo o postępowaniu układowym z komentarzem uwzględniającym przepisy kodeksu zobowiązań, wzgl. Kodeksu cywilnego obow. Na ziemiach zachodnich Rzeczypospolitej oraz przepisy kodeksu postępowania cywilnego*, Poznań 1935, s. 105.

odrębną kategorię skutkującą utratą uprawnień dotychczasowej strony do występowania w procesach i przyznaniem tego uprawnienia innemu podmiotowi.

### **Streszczenie**

Opracowanie dotyczy kontrowersyjnego zagadnienia związanego z przekształceniami podmiotowymi stron w postępowaniu cywilnym, a zwłaszcza następstwa procesowego. Problematyka następstwa procesowego nie jest ujmowana jednolicie i budzi wątpliwości w literaturze przedmiotu. Artykuł sygnalizuje konieczność jednolitego uregulowania następstwa procesowego, zwłaszcza w odniesieniu do udziału zarządców masą majątkową zarówno w przypadku zarządu ustanawianego *inter vivos*, jak i *mortis causa*.

Słowa kluczowe: następstwo procesowe, następstwo prawne, konfuzja, sukcesja generalna i szczególna, legitymacja procesowa.

### **Abstract**

The study concerns the controversial issue related to personal transformations of parties in civil proceedings, and especially to procedural succession. The issue of procedural succession is not recognized uniformly and raises doubts in the subject literature. The paper signals the need for uniform regulation of procedural succession, especially in relation to the participation of administrators of the bankruptcy estate, both in the case of administration established *inter vivos* and *mortis causa*.

Keywords: procedural succession, legal succession, confusion, general and specific succession, locus standi.